

AiA Art News-service

De dubbele petten op Tefaf

In de keuringscommissies van Tefaf Maastricht zitten ook handelaren. Zijn zij onafhankelijk genoeg om te oordelen over echtheid en kwaliteit van de kunst?

- Daan van Lent
 - Arjen Ribbens
- 7 maart 2017 om 13:04

Henk van Os, algemeen voorzitter van de keuringscommissies bij Tefaf Maastricht, denkt lang na. De vraag was of de veronderstelde oude meesters van de Franse verzamelaar Giuliano Ruffini, die het afgelopen half jaar zijn ontmaskerd als moderne vervalsingen, door de keuring van de meest prestigieuze kunstbeurs ter wereld hadden kunnen komen?

„Ik denk het wel”, zegt Van Os uiteindelijk.

De 79-jarige oud-directeur van het Rijksmuseum staat in die opvatting niet alleen. Ook vaste Tefaf-deelnemers als Bob Haboldt en Niels de Boer, handelaren in oude meesters, sluiten dat niet uit. Haboldt: „In het verleden zijn er eerder dingen door het net geglipt.” En De Boer: „Dit zijn wel de beste vervalsingen ooit. Choquerend, zo goed.”

2016 was het jaar van de kunstvervalsingen. Nooit eerder liepen in korte tijd zoveel grote reputaties een deuk op. Musea, kunsthistorici en handelaren van naam raakten verstrikt in affaires. De gemene deler: wat connaisseurs voor oud en authentiek hielden, bleek bij geavanceerd natuurwetenschappelijk onderzoek recente namaak te zijn.

Veilinghuis Sotheby's, dat met twee vervalsingen een strop van bijna 11 miljoen dollar leed, lijfde meteen het onderzoekslaboratorium in dat twintigste-eeuwse elementen had aangetoond in een schilderij dat als een Frans Hals was verkocht. Maar wat doet Tefaf Maastricht, de

beurs die donderdag opent en pretendeert het chicste en meest betrouwbare adres in de kunstwereld te zijn?

Vier vaste Tefaf-deelnemers – Colnaghi, The Mayor Gallery en The Weiss Gallery uit Londen, en Didier Aaron uit Parijs – kwamen in 2016 in opspraak met dubieuze verkopen. Aaron, die betrokken was bij de verkoop van valse Louis XV-fauteuils, werd in september geweerd bij de Biennale des Antiquaires, de Parijse kunst- en antiekbeurs. Maar bij Tefaf is de Franse kunsthandelaar welkom.

De vier vormen slechts 1,5 procent van de beurspopulatie, zegt Tefaf-directeur Patrick van Maris. Het beursbestuur heeft lang over de kwestie gesproken, zegt hij. Unaniem is besloten geen maatregelen te nemen. De verdachte kunstwerken zijn niet op Tefaf verkocht, bovendien zijn de rechtszaken nog niet afgerond. Van Maris: „Zolang er onzekerheden zijn, moeten we ongelooflijk oppassen met het doen van uitspraken.” Daarbij speelt ook de intentie van de handelaren een rol: hebben ze willens en wetens dubieuze zaken gedaan?

Als voorzitter van de keuring is Henk van Os' rol beperkt: hij is de scheidsrechter, maar het bestuur bepaalt de regels. Hij noemt het „een beetje mager criterium” dat Tefaf-deelnemers alleen in Maastricht kunnen worden geweerd als ze dáár dubieuze kunst hebben aangeboden. De voorzitter van de keuring geeft aan dat hij zijn bedenkingen op dit punt bij het bestuur ter sprake zal brengen.

Strop

Een rondgang langs handelaren en andere betrokkenen leert dat de rechtszaken met Tefaf-deelnemers in een hoofdrol de beurs schade berokkenen. Sotheby's heeft de koper van de vervalste Frans Hals gecompenseerd, maar de Weiss Gallery die het schilderij inbracht, wil niet meedelen in de strop en is door het veilinghuis voor de rechter gesleept. „Bij verzamelaars ontstaat zo de indruk dat bij een handelaar kopen risicovoller is dan op een veiling. Daar krijg je in geval van vergissing je geld terug”, stelt een handelaar die anoniem wil blijven.

De vervalsingen zijn een taboe-onderwerp in de kunstwereld, zegt Laszlo von Vertes, een Zwitserse kunsthandelaar die al jaren op Tefaf staat. „Juist om die reden zouden we dit ongemakkelijke onderwerp zo openlijk mogelijk moeten behandelen.”

Wie dat heeft geprobeerd, is Daniel Blau. Deze Duitse fotografiehandelaar hoort tot de vaste deelnemers. Op 1 december verstuurde hij een mail aan alle beursdeelnemers. Daarin laat hij weten waarom hij dit jaar niet meedoet: uit protest over de vasthoudendheid waarmee het

beursbestuur lastige kwesties uit de weg gaat. Als eerste grief noemt Blau in zijn mail het gebrek aan maatregelen tegen „prominente handelaren die bij vervalsingszaken betrokken zijn geraakt en de reputatie van de keuring bij de beurs schade doen”.

Tefaf-directeur Van Maris wil niet op de brief ingaan. „Als ik met alle 275 deelnemers spreek, heb ik met een beetje pech 275 visies. Als directeur kan ik geen strategie voeren op individuele visies.”

De kunstwerken waarmee de eerder genoemde Tefaf-deelnemers in opspraak kwamen, hebben ze niet in Maastricht getoond. Wel is een andere vervalste oude meester van Giuliano Ruffini de keuring van Tefaf gepasseerd. Het gaat om een klein stilleven met walnoten van Adriaen Coorte, dat in 2009 in de stand van Salomon Lilian hing. Pas toen een conservator van het Mauritshuis aan de Amsterdamse handelaar liet weten dat het een moderne vervalsing betrof, haalde hij het schilderijtje weg. Dat was een week na de opening.

Inmiddels is Lilian ervan overtuigd dat de ‘Coorte’ afkomstig is van Ruffini. De Fransman heeft de Nederlandse stillevenschilder ook genoemd als een van de oude meesters van wie hij werk heeft verhandeld.

Lilian twijfelde zelf over de echtheid van de Coorte, die hij in Parijs voor een relatief laag bedrag op een veiling had gekocht – het was „een gokje”, zegt hij. Lilian nam het kunstwerk daarom mee naar Maastricht. Wie kon beter over de authenticiteit oordelen dan de keurmeesters van Tefaf?

Dat is het gevaar van de enorme reputatie van Tefaf, zegt Henk van Os. „Op andere beurzen hangen soms bordjes bij kunstwerken met ‘Accepted by Tefaf’. Toen ik dat hoorde realiseerde ik me: nu wordt het echt ingewikkeld. Nu gaan handelaren schilderijen coûte que coûte door de vetting halen.”

Dit jaar heeft Tefaf in de catalogus een disclaimer opgenomen: gezien de beperkingen in tijd en technologie kan het wetenschappelijk onderzoeksteam alleen indicatieve analyses doen. Volgens directeur Van Maris kunnen handelaren hun onderzoeksplicht niet afschuiven op het wetenschappelijk onderzoeksteam van de beurs. „De handelaren zullen zelf een grondige technische documentatie moeten leveren.” Van alle kunstbeurzen heeft Tefaf volgens de directeur de beste keuring.

Kennersoog

Lange tijd bepaalde het kennersoog van de 175 keurmeesters of de tienduizenden aangeboden kunstwerken op Tefaf deugden. Pas sinds 2012 staat een natuurwetenschappelijk team met specialisten de zogeheten *vetting committees* bij. In geval van twijfel over de echtheid, de mate van restauratie of de toeschrijving kunnen de keurmeesters werken laten onderzoeken in het provisorische laboratorium met uitsluitend draagbare apparatuur.

Het ‘witte-jassenteam’ staat onder leiding van Robert van Langh, hoofd van de afdeling conservering, restauratie en wetenschappelijk onderzoek bij het Rijksmuseum Amsterdam. Hij maakt duidelijk dat de onderzoeksmogelijkheden in Maastricht beperkt zijn: „Wat wij doen moet je vergelijken met een check op de EHBO-afdeling van een ziekenhuis. Daarna weet je of er iets aan de hand is. Wat precies, dat vraagt meer onderzoek.”

Verfmonsters nemen, of een schilderij in zijn geheel door een röntgenfluorescentie-scanner halen, om vast te stellen of ermee is geknoeid, is door tijdgebrek onmogelijk. Het ondersteunend lab kan geen instant-oordelen geven over de echtheid van kunstwerken, zegt Joris Dik, hoogleraar aan de TU Delft en lid van het Tefaf-team. „Soms zien we niets, soms kunnen we vraagtekens plaatsen, soms kunnen we vraagtekens ondersteunen.”

Natuurwetenschappelijk onderzoek is geen standaardprocedure in Maastricht; alleen bij twijfel worden kunstwerken onderzocht. Daarom, zegt Dik, is de disclaimer ook zo belangrijk. „Door die witte jassen bij Tefaf kan bij de buitenwereld een verkeerde indruk ontstaan.”

Onafhankelijkheid

Een andere kwestie is de onafhankelijkheid van de keurmeesters. Toen Van Os tien jaar geleden aantrad als *vetting*-voorzitter was het hem een doorn in het oog, zegt hij, dat zoveel handelaren op de beurs ook deel uitmaakten van een keuringscommissie. Eén handelaar keurde jarenlang zelfs de eigen stand bij gebrek aan ter zake kundige keurmeesters. Toen er alsnog specialisten bij werden gehaald, leidde dat bij de betreffende handelaar direct tot een reeks van afkeuringen.

Ondanks de inspanningen van Van Os is het aantal handelaren met een dubbele pet constant. De afgelopen vijf jaar deden steeds zo’n dertig handelaren aan de keuring mee. Dit jaar ligt dat aantal daar voor het eerst net onder. Als hun eigen stand gekeurd wordt, dienen de betreffende handelaren zich afzijdig te houden. Toch leidt de dubbelfunctie soms tot belangenverstrengeling. Als voorzitter heeft Van Os wel eens uitspraken van keurmeesters *overruled*. „Eén keer was een complete stand afgekeurd. Toen ik in die kwestie

dook, bleek het op kinnesinne te berusten. Een handelaar in de keuringscommissie die negatief had geoordeeld over een concurrent. Dat hield geen stand.”

Willem Baars, al vele jaren lid van de keuringscommissie 19de-eeuwse schilderkunst, noemt het „hoogst irritant” dat nog altijd beursdeelnemers in keuringscommissies plaatsnemen. Bij PAN Amsterdam stapte hij negen jaar geleden op uit ergernis over het feit dat hij daar steeds samen met deelnemende handelaren moest keuren.

In Maastricht weet Baars zich in zijn keuringscommissie (één van de 29 commissies) omringd door kunsthistorici. Zo moet het, zegt hij. „Dubbele petten kunnen een zuiver oordeel in de weg staan. Je wilt vrij over kunst kunnen discussiëren zonder dat financiële belangen een rol spelen.”

In een ideale wereld zou Tefaf geen handelaren in de keuring hebben, zegt directeur Van Maris. Maar de kennis van sommige handelaren is in de museumwereld niet voorhanden, hoort hij vaak. Van Maris: „Wat is belangrijker: dat we de schijn van belangenverstrengeling voorkomen, of dat we de noodzakelijke kennis beschikbaar hebben? Dat is de spagaat waar we in zitten.”

Salon des Refusés

De Tefaf-keurmeesters verbannen kunstwerken waarmee iets mis is naar de zogenoemde Salon des Refusés, een opslag die gedurende de beurs op slot blijft. Zij kunnen geen sancties opleggen tegen de betreffende handelaren. Dat kan alleen het beursbestuur, dat weer vooral uit beursdeelnemers bestaat.

In het recente verleden heeft het bestuur twee Britse handelaren uitgesloten, omdat ze te veel kunstwerken aanboden zonder consistente herkomst. De één mocht na een jaar weer terugkeren en is ook nu weer van de partij. De ander is definitief geweerd, omdat hij zich te agressief opstelde in de discussies over zijn afgekeurde kunstwerken.

Een van de Tefaf-deelnemers die afgelopen jaar op een vervelende manier in het nieuws kwamen, zit in het bestuur. Dat is Konrad Bernheimer, de eigenaar van Colnaghi, een Londense kunsthandel die in 2010 het 250-jarig bestaan vierde.

Bernheimer kwam in opspraak toen de Franse justitie in mei een door hem verkocht schilderij van Lucas Cranach de Oude in beslag nam. Dat is afkomstig uit de collectie van Ruffini en het wachten is op een uitspraak over de echtheid. Veel kunsthistorici gaan ervan uit dat het vals is.

Diverse prominente beursdeelnemers laten weten dat ze ongelukkig zijn met de rol van Bernheimer. Een van hen vindt dat de bestuurder moet aftreden als de Franse rechter straks oordeelt dat de Cranach een vervalsing is. „Dat gaat niet samen met die baan. Dat lijkt me kraakhelder.”